

# ŞARTLI EĞİTİM YARDIMI PROGRAMININ FAYDALANICILAR AÇISINDAN ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

---

Zeynep ACA \*

M.Çağlar ÖZDEMİR \*\*

## Özet

Türkiye’de Şartlı Eğitim Yardım Programı (ŞEYP), nüfusun en yoksul %6’lık kesimini hedefleyerek 2003’te Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) kapsamında uygulamaya konulmuştur. Bu çalışma ŞEYP’in etkilerini faydalanıcılar açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Örnek olay çalışması niteliğinde olan araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma 2019 Nisan ve Mayıs aylarında Bursa Nilüfer ve Yıldırım Sosyal Yardımlaşma Vakıflarında mesai saatleri içinde 23 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Ortalama 25-30 dakika süren görüşmelerde katılımcıların izniyle ses kayıt cihazı kullanılmış, ardından görüşmeler aslına uygun şekilde çözümlenmiştir. Veriler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Saha gözlemlerinin de veri toplama aracı olarak kullanıldığı çalışma sonucunda ŞEYP’ten yararlanan katılımcıların, program amaç ve hedefleri çerçevesinde düşük düzeyde fayda sağladığı tespit edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** *Şartlı Eğitim Yardım Programı (ŞEYP), Sosyal Yardım, Yoksulluk, Faydalanıcılar, Nitel Araştırma.*

---

\* Dr. Öğretim Üyesi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, zaca@bandirma.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3399-5310

\*\* Prof. Dr. Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, cozemir@sakarya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3593-5864.

# EVALUATION OF THE EFFECTS OF CONDITIONAL CASH TRANSFER FOR EDUCATION TO BENEFICIARIES

---

Zeynep ACA \*

M.Çağlar ÖZDEMİR \*\*

## Abstract

Targeting the poorest 6% of the population, the Conditional Cash Transfer for Education (CCTE) was put into practice in 2003 in Turkey within the Social Risk Mitigation Project (SRAP). This study aimed to investigate the effects of CCTE in terms of beneficiaries. This case study deployed a semi-structured interview technique and was carried out with 23 participants in Nilüfer and Yıldırım Social Assistance Foundations (Bursa) during working hours between April and May 2019. A tape recorder was used with the participants' consent in the interviews lasting an average of 25-30 minutes, and then the interviews were transcribed following their originals. The data were analyzed descriptively. As a result of the study, where field observations were also used as data collection tools, it was determined that the participants obtained a low level of benefit from the CCTE within the framework of the program goals and objectives

**Keywords:** *Conditional Cash Transfer for Education (CCTE), welfare benefits, poverty, beneficiaries, qualitative research*

---

\* Dr. Öğretim Üyesi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, za-ca@bandirma.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3399-5310

\*\* Prof. Dr. Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, cozed-mir@sakarya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3593-5864.

## Giriş

Şubat 2001’de Türkiye’de yaşanan ekonomik krizin muhtaç vatandaşlar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla Dünya Bankası ile Türkiye arasında 14 Eylül 2011 tarihli ikraz anlaşması imzalanmış ve bu kapsamda Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) hayata geçirilmiştir (Legal Dept of World Bank, 2011). Projede azaltılması hedeflenen sosyal risk kapsamı, ekonomik krizin olumsuz etkilerinden kaynaklanan işsizlik, orta düzey suçlar, ülke içi çatışmalar, organize suç eylemleri, bölgesel şiddet hatta terör faaliyetleri gibi geniş bir risk alanında belirlenmiştir. Krizin oluşturabileceği olumsuz etkilerin azaltılabilmesi için sosyal yardımların uygulamaya konulması gerektiğine ilişkin bir Dünya Bankası raporu da hazırlanmıştır. Raporda kriz sonrasında Türkiye’de vatandaşların kendi imkânları ile baş edemeyecekleri bir sosyal risk ortamına sürüklendikleri de belirtilmektedir (World Bank, 2001, s. 136).

2001 krizi ardından uygulamaya konulan ve öncelikle kişileri sosyal risklerden uzak tutma yönünde davranış değişikliği oluşturmayı hedefleyen sosyal yardım programlarından biri de Şartlı Eğitim Yardımıdır. İlk kez 2003’te uygulamaya konan bu yardım programı ile özellikle eğitime yönelik beşeri sermaye yatırımı birikiminin sağlanması, kadın okuryazar oranının artırılması, çocukların okula devam süresinin uzatılması, ailelerin okula yönelik harcama yüklerinin azaltılması, kadınların toplumsal statüsünün yükseltilmesi gibi amaç ve hedefler belirlenmiştir.

Yazında ŞEYP’i değerlendirmeye ilişkin birçok araştırma mevcuttur (Işık, 2019; Vurkun, 2019; Toklucu ve Dama, 2018; Koyunlu, 2017; Sarıipek, 2017; Bülez ve Yüksel, 2017; ASPB, 2014; Kayam, 2014; Emir vd., 2013; ASPB, 2012; Öcal, 2012; Uzun, 2012; Esenyel, 2009; Karakoyun ve Erdal, 2009; Kaya, 2008; Karakoyun, 2008, Ahmed vd., 2007). Bu araştırmalarda genel olarak göze çarpan ortak özellik; ŞEYP’in etki değerlendirmesinde fayda sahiplerinin programa ilişkin düşüncelerini ve bakış açılarını derinlemesine keşfetmeyi sağlayan nitel araştırma yönteminin pek kullanılmamasıdır.

Bu çalışma Türkiye’de yürütülen Şartlı Eğitim Yardımlarının (ŞEYP) seçilmiş bir alanda (Bursa ili Nilüfer ve Yıldırım ilçeleri) faydalanıcılar açısından etkilerinin araştırılmasını amaçlamaktadır. Nitel yönlü araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Veriler betimsel analize tabi tutularak sınıflandırılmış ve analiz edilmiştir.

Çalışma dört ana başlık altında yapılandırılmıştır. İlk iki başlık, şartlı eğitim programının tanıtımı ile ilgilidir. Üçüncü başlıkta araştırmanın yöntemi anlatılmış son başlıkta bulgular okuyucu ile paylaşılmıştır.

## 1. Şartlı Eğitim Yardımı Programı Hakkında Genel Bilgi

Şartlı Eğitim Yardımı programı, çocukların “eğitimlerine” devam etmesi “şartı” ile ailelerine belirli miktarda para “yardımı” yapılmasına yönelik uygulamayı ifade et-

mehtedir (Toklucu ve Dama, 2018, s. 49). Şartlı Eğitim Yardımı Programı (ŞEYP) özellikle kadın okuryazarlığının düşük olduğu ülkelerde (Arjantin, Brezilya ve Şili gibi) hayata geçirilmektedir (Zapcı, 2003, s. 229). Türkiye’de ŞEYP, SRAP’nin dört bileşeninden biri olarak Şartlı Nakit Transferleri kapsamında ilk kez 2003’te 6 pilot ilde uygulamaya konmuştur. Nüfusun %6’lık kısmının hedeflendiği ŞEYP 2004’ten itibaren kademeli şekilde ülke genelinde yaygınlaştırılmıştır. Yardım programı 2007’ye kadar SRAP kapsamında yürütülmüştür. Projenin sona ermesiyle birlikte Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü bünyesinde, 2011’e kadar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma fonu kaynaklarıyla uygulanmaya devam edilmiştir (ASPB, 2014, s. 13). 2011’de 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulması ardından bakanlık bünyesinde Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü altında faaliyetlerine devam etmiştir. 9 Temmuz 2018’te Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının birleşmesiyle birlikte yardımlar yine aynı genel müdürlük altında ancak yeni adıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde devam ettirilmektedir. ŞEYP sosyal yardım programlarından biri olarak halen varlığını korumaktadır.

Yardım programına ilişkin tutarlar, ilköğretim (1-8’inci sınıflar arası) erkek öğrenciler için aylık 45 TL, kız öğrenciler için aylık 50 TL, ortaöğretim (9-12’inci sınıflar arası) erkek öğrenciler için aylık 55 TL, kız öğrenciler için aylık 75 TL’dir.

ŞEYP ile temelde amaçlanan; çocuklara yönelik beşeri sermaye birikimini sağlayarak, onlara yönelik yatırımları geleceğe taşıma ve bu yolla kısır bir döngü olan yoksulluğun nesiller boyu taşınmasını engellemektir (ASPB, 2015, s. 124-125). Bu temel amacın yanı sıra program ile ailelerin çocuklarına yönelik okul masraflarını azaltarak, onların çocuklarını okula gönderme konusundaki isteksizliklerini ortadan kaldırarak yoksulluk riski yaşayan çocuklarının okullaşma oranını ve eğitime devam sürelerini arttırmak hedeflenmektedir. Ayrıca programla kadınların aile içi statülerini yükseltme ve toplumla sosyal ağ bağlantıları kurmalarını sağlama da hedeflenmektedir. Bunun için de yardıma başvuru ve yardım parasını almada öncelikle yetkili kılınan kişi annelerdir.

## **2. Şartlı Eğitim Yardımı Programına Başvuru ve Programa Hak Kazanma**

Şartlı Eğitim Yardımı Programına (ŞEYP) başvuru yılın herhangi bir döneminde yapılabilir. Merkezi Nüfus İdare sisteminde adına başvuru yapılacak çocuk/çocukların öncelikli olarak annesi tarafından resmi olarak ikamet edilen yerdeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına yapılması genel kuraldır. Çocukları adına başvuru yapan anne, dini nikâhlı olsa bile başvuru kabul edilir. Programa, TC numarası yazılı kimlik, ehliyet veya pasaport ile başvuru yapılması gerekmekte olup bunun dışında bir belge ibraz etme zorunluluğu yoktur (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018, s. 18).

Annenin olmaması durumunda, aynı evde ikamet etmek kaydıyla çocuğun/çocukların babaları ya da 18 yaşını doldurmuş hanedeki herhangi bir kişi tarafından programa başvuru yapılabilir. Anne ve babanın her ikisinin de olmaması veya ayrılmış olmaları halinde çocuğun/çocukların yasal vasisi/velisi tarafından başvurunun yapılması gerekmektedir. ŞEYP'ten faydalanabilmek için çocuğun/çocukların yaşadığı hanede kişi başına düşen gelirin, başvuru yapılan yıl içinde geçerli olan aylık net asgari ücretin 1/3'ünden az olması gerekir. Bu yardımdan örgün öğretime devam eden çocuk/çocuklar yararlanabilir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018, s. 18, 19). Bu anlamda açıktan okuyan ya da yatılı herhangi bir okula devam eden çocuk/çocuklar bu programın kapsamı dışındadır. Diğer taraftan ana sınıfı veya anaokuluna giden dört ve üzeri yaşta ki çocuklar da ŞEYP'ten yararlanabilir.

Programın diğer özellikleri şu şekildedir:

- ŞEYP'te hanedeki çocuk sayısı bakımından herhangi bir sınırlama yoktur.
- Bu programdan geçici TC kimlik numarasına sahip olan kişiler de dâhil olmak üzere TC vatandaşları yararlanabilir.
- Bu programdan yararlanabilmek için adına başvuru yapılan çocuğun/çocukların 20 yaşı geçmemiş olmaları gerekir.
- Kapsama alınan çocuk/çocuklar için gerekli şartlar sağlandığı müddetçe, yeni bir başvuruya gerek kalmaksızın program devam eder.
- Başvuru tarihi, Mütevelli Heyeti tarafından onaylanan tarihtir. Mütevelli Heyeti toplantı tarihini bir ayı geçmemek kaydıyla tarihi geriye dönük olarak onaylayabilir. (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018, s. 18, 19)

### 3. Çalışmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden örnek olay çalışması kullanılmıştır. Güncel olan bir olgunun kendi yaşam çerçevesinde çalışılması ve birden fazla veri veya kanıtın var olduğu durumlarda kullanılan örnek olay çalışması (Yin, 2003, s. 6) mülakat gibi çoklu bilgi kaynakları aracılığıyla bir duruma yönelik derinlemesine ve detaylı bilgi toplanmak istendiğinde kullanılan bir araştırma desenidir (Cresweel, 2013, s. 97). Amaç bakımından araçsal örnek olay çalışması niteliğinde (Creswell, 2015, s. 99) olan araştırmada, hedeflenen durumu ayrıntılı olarak ve derinlemesine incelemeyi amaçladığından ana temaya bağlı kalmak koşuluyla farklı alt sorular yöneltme imkânı sunan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. (Yıldırım ve Şimşek 2018, s. 88).

Araştırma soruları ŞEYP'in amaç ve hedeflerinden hareketle hazırlanmıştır. Amaç ve hedefler on bir başlık altında sınıflandırılarak soru başlıkları oluşturulmuştur. Bu kapsamda araştırmada, program konusunda farkındalık, program koşulları ve programın kesintiye uğraması, programın beşeri sermaye birikimine ve çocukların uygun beslenmesine katkısı, programdan elde edilen paranın fayda sahiplerince harcama yerleri, program aracılığıyla faydalancı aile çocuklarının okullaşma oranı, yardımla-

rın çocuklar eğitimde kaldığı sürece devam edeceğine ilişkin güven, kadınların statüsünü yükseltme ve onların sosyal ağ kurmalarını sağlama ve ŞEYP'in kapsamının genişletilmesi ile ilgili görüşler araştırılmıştır.

### 3.1. Verilerin Toplanması

2018 verilerine göre Bursa genelinde 176.651 kişi sosyal yardımlardan faydalanmıştır. Yardımların yaklaşık % 72'si beş ilçede; Gürsu (13.833 kişi), Karacabey (15.058 kişi), Nilüfer (10.124 kişi), Osmangazi (30.079 kişi), Yıldırım (57.228 kişi) verilmiştir (Bursa Valiliği, 2019) Bu anlamda çalışmada en çok yardımın verildiği beş ilçeden ikisi seçilerek; Nilüfer ve Yıldırım ilçeleri -gerçekleştirilmiştir.

Saha araştırması ortalama yedi iş günü içinde tamamlanması planlanmış ve vakıflardan yıl içinde yararlanan sayısı göz önünde bulundurularak; Nilüfer SYDV'ye 22 Nisan ve 24 Nisan 2019 tarihlerinde 2 gün gidilerek 6 kişi ile, Yıldırım SYDV'ye 25 Mayıs ve 29 Mayıs 2019 tarihleri arasında gidilerek 17 kişi ile görüşülmüştür. 25-30 dakika süren görüşmeler esnasında izin alınarak ses kayıt cihazları kullanılmış ve bunlar aslına uygun olarak çözümlenmiştir.

### 3.2. Verilerin Analizi

Araştırma verileri betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Betimsel analizle amaçlanan bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde sunmaktır. Bunun için analizde önceden belirlemiş temalara göre veriler özetlenerek yorumlanmış ve katılımcıların görüşlerini yansıtmak için sık sık doğrudan alıntılara yer verilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 239).

Analizde 'betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma', 'tematik çerçeveye göre verileri işleme', 'bulguları tanımlama' ve 'bulguların yorumlanması' aşamaları takip edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 240).

### 3.3. Geçerlilik ve Güvenirlik

Araştırmada geçerlilik için inandırıcılık ve aktarılabilirlik stratejileri, güvenilirlik içinde tutarlılık stratejisi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 277-278). İnanırlılık için çözümlenen verilerin ses kayıtlarıyla uyuşup uyuşmadığının teyidi için bir uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Aktarılabilirlik için de ayrıntılı bir şekilde betimlere yer verilmiştir. Tutarlılık için de yine bir uzmanın görüşüne başvurularak temaların altında kodlanan verilerin temalarla uyumlu olup olmadığının incelemesi istenmiştir.

### 3.4. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Katılımcıların üçü erkek 20'si kadındır. Katılımcılarla görüşmeye başlamadan önce çalışmanın amaç ve içeriği anlatılmış, onlara kişisel verilerin gizli tutulacağı ve çalışmada gerçek isimlerinin kullanılmayacağı yönünde bilgilendirilme yapılmıştır.

Katılımcılar genel olarak 25-34 ve 35-44 yaş aralığında dağılmaktadır. Düzenli gelir kaynaklarından yoksun, genelde 3-5 ve 6-8 kişinin yaşadığı hanelerden gelen katılımcılar belli bir süredir ŞEYP'ten yararlanmaktadırlar.

#### 4. Araştırma Bulguları

Araştırmada ŞEYP'in amaç ve hedefleri ana tema olarak kullanılmış ve temalara uygun olan kodlar doğrudan alıntı ve yorumlarla aktarılmıştır. Bu bağlamda bu bölümde Şartlı Eğitim Yardımı Programı (ŞEYP) hakkında bilgi sahibi olma, ŞEYP'in beşeri sermaye birikimine, harcamalara ve okullaşma oranına katkıları, sürdürülebilirliğine ilişkin güven, kadın statüsünü yükseltmeye ve sosyal ağ kurulmasına katkıları ve kapsam genişletilmesine ilişkin görüşler başlıklarında bulgulara yer verilmiştir.

##### 4.1. Şartlı Eğitim Yardımı Programının Varlığından Haberdar Olma, Koşulları Bilme ve Programın Kesintiye Uğraması

Herhangi bir uygulamanın işlevselliği, başarısı ve hedeflenen amaca ulaşabilmesi öncelikle kapsama alınmak istenen grubun uygulamadan haberdar olması ve işleyişe ilişkin koşulları öğrenmesiyle mümkün olur. Bu doğrultuda ŞEYP'ten fayda sahiplerinin nasıl haberdar olduğu, kesintiye uğraması halinde bu kesintinin neden kaynaklandığını ve programın devamlılığı noktasında koşulları bilip bilmedikleri araştırılmıştır.

##### 4.1.1. Şartlı Eğitim Yardımı Programının Varlığından Haberdar Olma

Görüşmelerde programdan haberdar olmada katılımcıların başvurdukları kanallar araştırılmıştır. Katılımcılara; çocuk parası yardımının varlığından nasıl haberdar oldukları sorulduğunda; katılımcıların on altısı (%70'e yakını) komşu veya yakın çevreden haberdar olduklarını belirtmişlerdir. 36 yaşındaki katılımcı bir anne, eşi cezaevinde yatarken ŞEYP'e nasıl başvuru yaptığını şöyle anlatmıştır:

*"... çocuk yardımının varlığından yakın bir çevrem yani aile dostum, halamın gelini öğle diyeyim. O söyledi: Neden böyle bir yardıma başvuru yapmıyorsun. Onun kız kardeşi alıyormuş İzmit'te. Hadi git yardıma başvur falan deyince ben eşim cezaevinde iken başvuruda bulundum. Eşim cezaevine girdikten sonra halamın gelini bana böyle bir şey söyledi, çıkmasından iki ay önce işte ben başvuru yaptım"* (Yıldırım SYDV, K1).

Eşi işsiz ve hasta olduğu için yardımlarla geçimini sağladığını belirten ve bu koşullarda üç çocuğunu okula göndermeye çalışan 35 yaşındaki bir diğer anneyi de komşusu yardım konusunda bilgilendirmiştir. Katılımcı anne şunları paylaşmıştır:

*"Komşum önerdiler, dedi o kadar sıkıntı çekiyorsun çocuklarınla birlikte hani o kadar şey yapıyorsun. Dedi bir başvursana. Hatta o da benimle geldi. İşte sağ olsun,*

*Allah razı olsun yardım ediyor hani yardım ediyor da nereye kadar” (Yıldırım SYDV, K2).*

Ev temizliğine giderek geçimini sağlamaya çalışan 31 yaşında ve dini nikâhlı olan bu yüzden de eşinden destek almadan hayatını geçindirmeye çalışan bir diğer anne resmi bir kanal aracılığıyla bu programın varlığından nasıl haberdar olduğunu şu şekilde aktarmıştır:

“Ben ondan nasıl haberdar oldum. Ana sağlığına gitmiştim, çocuk rahatsız benim. Gittiğimde bayan dedi ki, böyle böyle niye almıyorsun. Anaokuluna vermek istiyordum. Durumum yok diye veremiyordum. Ondan sonra bana başka bir yeri söyledi. Sosyal yardımlaşma gibi bir yeri söyledi. Oraya gittim, ora dedi ki biz vermiyoruz dedi. Kaymakamlığa gitceksiniz. Buraya geldim, işte öyle çıktı” (Yıldırım SYDV, K3).

Katılımcıların bir kısmı SYDV’ler ya da mahalle muhtarları aracılığıyla bu programın varlığından haberdar olduklarını ifade etmiştir (%25). Ancak bu yönde beyanda bulunan katılımcıların ortak noktası; kendilerinin yardım talep ve araştırmaları sonucunda programın varlığını öğrenmeleridir. Bu anlamda resmi kanallar vasıtasıyla nüfusun en yoksul %6’lık dilimi içinde yer alan vatandaşlara programa ilişkin gerekli bilgilendirmenin etkin olarak yapılmadığı da araştırma kapsamında tespit edilmiştir.

Beşe giden on yaşında bir oğlu, üçe giden sekiz yaşında bir kızı olan ve eşi inşaatta çalıştığı için düzenli evine gelir girmediğini, bodrum katta kiralık, güneş girmeyen bir evde yaşadığını ve ortalama bir yıldır ŞEYP’ten yararlandığını belirten 31 yaşındaki anne, muhtardan programı nasıl öğrendiğini şu şekilde aktarmıştır:

*“Kimseden öğrenmedim. Ben şeye gitmiştim muhtarıma, ağlayarak gitmiştim. Çok zor durumda olduğumu belirttim ona, o beni buraya gönderdi. Hadi git oraya sana yardım ederler. Onlar biliyorlar, muhtarıma bile sorabilirsiniz. İşte gittim onla konuştum, buraya geldim. Bunlar yardımcı oldular” (Yıldırım SYDV, K4).*

Eşi epilepsi hastası olduğu için iki çocuğuna bakmak zorunda kalan ve bu nedenle düzenli olarak işe gidemeyen 31 yaşındaki baba (başvuru anne tarafından yapılmış), yaşadığı bir talihsizlik sonucu programdan SYDV aracılığıyla haberdar olduğunu belirtmiştir:

*“Evim yandığı için sosyal yardımlaşma kurumuna geldim yardım amaçlı, burada söylediler” (Nilüfer SYDV, K5).*

Eşi cezaevinde olduğu için ev işlerine giderek geçimini sağlamaya çalışan ve düzenli bir geliri olmayan, bir taraftan engelli oğlu için uğraşı verirken, bir taraftan da dört çocuğunu okutmaya çalışan 33 yaşındaki bir anne de SYDV kanalı ile yardımdan haberdar olduğunu ifade etmiştir:

*“Buraya geldikçe buradan haberdar oldum” (Yıldırım SYDV, K6).*

Görüşmeler esnasında bir katılımcı, diğer katılımcılardan farklı olarak internet ortamında araştırma yaparak programın varlığından haberdar olduğunu belirtmiştir. Eşinden boşanan, üç çocuğu için yaşam mücadelesi veren ve küçük çocuğundan dolayı arada sırada park ve bahçe işlerine gidebildiğini söyleyen 35 yaşındaki anne konuyu şu şekilde ifade etmiştir:

*“İnternetten baktım, yani şartlı eğitim. Ondan dolayı başvurduğum çıktı”* (Yıldırım SYDV, K7).

#### 4.1.2. Şartlı Eğitim Yardımı Programına İlişkin Koşulları Bilme

Katılımcılara SYDV'lere başvuru yaptıklarında kendilerine programın koşullarına ilişkin gerekli bilgilendirme yapıp yapılmadığına ilişkin olarak: SYDV'lere başvuru yaptıkları zaman çocuk parası koşullarına ilişkin gerekli bilgilendirme yapıp yapılmadığı sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu kendilerine bir bilgilendirme yapılmadığını belirtmiştir (%70'e yakını). Dört beş kez ŞEYP kapsamında yardım aldığını, eşi çalışmadığı için bir gelirinin olmadığını ve üç çocuğunun üçünün de okula gittiğini söyleyen 35 yaşındaki bir anne, kendisine gerekli bilgilendirmenin yapılmadığını şöyle dile getirmiştir:

*“Hiç öyle bir şey söylemediler. Sigortalı değil zaten bizimki. Ben yeşil kartlıyım zaten. Öyle bir şey olursa yeşil kartımda zaten iptal olur. [Kendisine program koşulları tek tek sıralandığında]... Aaa bilmiyordum ben onları..”* (Nilüfer SYDV, K8).

31 yaşındaki bir anne benzer bir vurguda bulunmuştur:

*“Yo hayır hayır. Sadece dilekçe doldur diyorlar. İşte dilekçeyi yazıyorsun durumunu veriyorsun. Hiçbir şekilde yani geriye sana açıklama veya da ne olacağı ne edeceği söylenmiyor”* (Yıldırım SYDV, K3).

Yaklaşık iki yıldır ŞEYP kapsamında olduğunu belirten ve eşi serbest çalıştığı için düzenli bir gelirinin olmadığını ve geçimini genellikle üç çocuğu için aldığı çocuk parası ve üç ayda bir aldığı nakdi yardımla karşılamaya çalıştığını söyleyen 33 yaşındaki bir anneye gerekli bilgilendirmenin Vakıf tarafından yapıp yapılmadığı sorulduğunda yapıldığı yönünde beyanda bulunmuştur. Ancak kendisine, “sigortalı bir işe girerseniz yardımın kesileceğini biliyor muydunuz” şeklinde teyit amaçlı soru sorulduğunda:

*“Onu bilmiyordum. Onunla ilgili bir bilgim yok”* (Nilüfer SYDV, K9).

cevabını vermiştir.

Çalışmada bazı katılımcılara ŞEYP'e hangi koşullarda başvuru yapamayacakları ve hangi durumlarda yardımın duracağı sorulmuştur. Lise bir ve lise üçe giden iki kızı olan, eşi inşaat işçisi olarak çalışan ve bu yıl inşaat işleri durgun olduğu için kirayı bile aksatarak ödediklerini söyleyen 38 yaşındaki annenin cevabı:

*“Evim ocağım oldu, durumum iyi olur, ondan sonra kesilir. [Katılımcıya kendisinin veya kocasının sigortalı bir işe girmesi halinde yardımdan faydalanamayacağı söylendiğinde]... Vallaha bilmiyorum onu”* (Yıldırım SYDV, K10).

Demiştir.

Benzer yönde bir cevap da eşinin ara sıra lokantadan getirdiği parayla geçinmeye çalıştıklarını, üçüncü, dördüncü ve anasınıfına giden üç kız öğrencisinin oluşunu ve ortalama üç yıldır program kapsamında olduğunu söyleyen 37 yaşındaki anneden gelmiştir:

*“Evet mesela evin olduğu zaman, araban olduğu zaman, yani yatırımın olduğu zaman”* (Yıldırım SYDV, K11).

Demiştir.

Yardımlarla geçimini sağlayan, dört çocuğundan iki oğlu liseye giden ve yedi yıldır ŞEYP kapsamında olduğunu söyleyen 37 yaşındaki bir diğer anne, sigortalı işe girmesi halinde program kapsamı dışına çıkacağını bildiğini şöyle ifade etmiştir:

*“Biliyorum. Sigortalı olursak herhalde, yani geçimimizi rahat sağlayabiliyorsak, afedersin ama üçkâğıda geçmediyse, bazı insanlarımızda var ya öyle”* (Yıldırım SYDV, K12).

#### 4.1.3. Şartlı Eğitim Yardımı Programının Kesintiye Uğraması

ŞEYP’e başvuru yapıldığında “Şartlı Eğitim Yardımları Hak Sahibi Sözleşmesi” imzalatılır. Sözleşmede başvuru sahiplerinin yükümlü oldukları koşullar yer almaktadır. Koşullardan bazıları program kapsamında yapılan yardımın tamamen veya kısmi zamanlı olarak kesintiye uğramasına ilişkindir. Buna göre; başvuru sahiplerinin yoksulluk hallerinin ortadan kalkması, hanede herhangi bir kişinin sigortalı işe girmesi halinde program kapsamında verilen yardımın hanenin durumuna göre geçici veya sürekli olarak durdurulacağı hüküm altına alınmıştır (Şartlı Eğitim Yardımları Hak Sahibi Sözleşmesi, md.3).

Sözleşmede geçici olarak yardımın kesintiye uğrayacağı haller şu şekilde sıralanmıştır: Hanenin ikametgâhının değişmesi durumunda bildirilmesi gerekmekte olup haneenin incelenmesi ve yeniden yardımın bağlanmasına kadar geçen süreçte yardım kesintiye uğrar (Şartlı Eğitim Yardımları Hak Sahibi Sözleşmesi, md.3). Program kapsamındaki çocuğun/çocukların okul döneminde dört gün üzeri okula gitmemesi durumunda çocuk/çocuklar için gitmedikleri aylara ilişkin ödeme yapılmaz. Ayrıca ŞEYP kapsamında yatırılan paranın, yatırılma tarihinden itibaren altı ay içinde çekilmemesi durumunda fayda sahibi hakkından vazgeçmiş sayılır (Şartlı Eğitim Yardımları Hak Sahibi Sözleşmesi, md.4) ve program kapsamına alınmak için yeni başvuru gerekir.

Diğer taraftan MEB mevzuatı kapsamında okuldan atılan ya da kendi isteğiyle okuldan ayrılan çocuk/çocuklar programdan kapsam dışı kalır (Şartlı Eğitim Yardımları Hak Sahibi Sözleşmesi, md.5).

Katılımcılara çocuk parası aldıkları süreçte aldıkları paranın kesintiye uğrayıp uğramadığı sorulmuştur. Kesintiye uğradığını söyleyen katılımcılara kesintinin nedeni sorularak Hak Sahibi Sözleşme koşulları konusunda bilgi sahibi olup olmadıkları saptanmak istenmiştir. Katılımcıların bazılarının kesinti nedeni konusunda herhangi bir fikri olmadığı bazılarının yanlış bilgiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Eşi hamallık yaparak evlerinin geçimini sağlayan, dört çocuğundan üçü okula giden ve yardım uzunca süre kesildiğini ve ancak dört beş kez üst üste düzenli yardım alabildiğini belirten 29 yaşındaki anne kesintiye ilişkin olarak şunları söylemiştir:

*“Evet. Bilmiyorum. Birkaç ay alamadım zaten, ama nedenini hiç bilmiyorum”* (Yıldırım SYDV, K13).

Ortalama iki yıldır ŞEYP’ten yararlandığını belirten 38 yaşındaki anne de benzer yönde fikir beyan etmiştir:

*“Bir ara ben alamadım, bayağı bir zaman. Bilmiyom, ne durdu mu, kriz şeylerinden böyle. Gittim alamadım alamadım, ondan sonra toplu verdiler bir beş yüz lira. Ondan sonra işte şimdi iki çocuk için veriyorlar. Oğlan ohumuyor. Ellişerden yüz lira veriyorlar. Değişiyor”* (Yıldırım SYDV, K10).

Adres değişikliği sebebiyle yardımı kesilen eşi cezaevinde olduğu için on çocuğundan sadece üçünü okula gönderebildiğini söyleyen 29 yaşındaki anne, bilgisizliği sebebiyle yaşadığı mağduriyeti şu şekilde dile getirmiştir:

*“Oldu, iki sene oldu. Bayağı yani İstanbul’dan geldikten sonra ....Bilmiyorum ben gidip gidip geliyordum. Hani eşim girdikten sonra hani kestiler.[Eşinin cezaevine girişini kastediyor.] Ben gittiğimde diyordu hani vakfa git şeyini yenile. Ben burda vakıf değiştirme olduğunu bilmiyordum. O yüzden ben de fazla gidip gelemiyordum. Buraları bilmediğim için... Dediklerini anlamıyordum. Ee okuma yazma da olmayınca tek başına bir yerlere gidemiyorsun. Daha sonra yine buraya geldim. İşte çocuk yardımı olmuyor, niye olmuyor diye. Vakıf değişmiştir. Sen başvuru yapmamışsın. Yenilediler burda. İşte yeniden almaya başladım”* (Yıldırım SYDV, K14).

Çocuk/çocuklar okul döneminde belli bir süre okula devam etmediğinde yardımın o ay için kesintiye uğradığını öğrenen ancak tam ve doğru bilgiye sahip olmadığı anlaşılan ve bir çocuğu için ŞEYP’ten yararlandığını belirten 26 yaşındaki anne şunları söylemiştir:

*“Ee çocuk parasını zaten normalde okula gidemediği zaman kesiyorlarmış, Eee şimdi bazen rapor alamadığım an oluyor. Geçende iki gün okula gidememişti, ben de zaten rapor alamamıştım, ben de hastaydım gidememiştim. Kestiler yani. Ben aslında bundan şikâyetçiyim yani. Bu devamlı zorunlu olması lazım. Daha çocuk yedi yaşın-*

*da, biri iki buçuk yaşında, hani gidemediği anlarda tamam benim rapor alma imkânım var ama alamadım yani ben de rahatsızdım. Kesildi” (Yıldırım SYDV, K15).*

Şartlı sağlık yardımı kapsamındaki çocuğunun okula başladığı zaman doğrudan ŞEYP kapsamına geçeceğini düşünen ve görüşme esnasında yanlış bilgiye sahip olduğunu fark eden bir oğlu ve bir kızı okula giden 35 yaşındaki anne konuya ilişkin olarak şunları paylaşmıştır:

“Şu an kız için olan şartlı eğitim yardımını da almıyorum. [Niye alamıyorsun?] Bilmiyorum. Kesilmiş. Bu yıl okula başladı o. [Başvuru yaptın mı?] Başvuru yapmadım. Daha bulunmadım. [Başvurmazsan otomatik yardım bağlanmaz] Hummm.Bilmiyordum” (Yıldırım SYDV, K7).

#### **4.2. Şartlı Eğitim Yardımı Programının Beşeri Sermaye Birikimine, Çocukların Uygun Beslenmesine ve Okula Yönelik Harcama Kalemlerini Kısımaya ve Okullaşma Oranını Teşvike Katkısı**

ŞEYP’ten yararlanan fayda sahiplerinin aldıkları yardımla; çocuklarını okula göndermede zorlanıp zorlanmadıkları, onları yeterince besleyip besleyemedikleri, yardımı en çok nereye harcadıkları ve programın okullaşma oranı bakımından gerçek bir teşvik sağlama aracı olup olmadığı araştırılarak, devletin gerçekte nüfusun en yoksul %6’lık kısmını oluşturan vatandaşların çocuklarını yoksulluktan koruma/kurtarma konusundaki başarısı tespit edilmeye çalışılmıştır.

##### **4.2.1. Şartlı Eğitim Yardımı Programının Beşeri Sermaye Birikimine Katkısı**

ŞEYP’in yoksul aile çocuklarının beşeri sermaye birikimi oluşturmaya katkı sağlayabilmesi için onların çocuklarını zorlanmadan okula gönderebilmeleri gerekir. Katılımcılara çocuk parasının varlığına rağmen çocuklarını okula gönderirken zorlanıp zorlanmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların tamamı çocuklarını okula gönderirken zorlandığını belirtmiştir. Dini nikâhlı eşinden ayrı oluğunu, çoğunlukla eşinden çok fazla destek görmediğini, resmi nikâhı olmadığı için de hiçbir hak talep edemediğini, temizlik işlerine giderek geçimini sağlamaya çalıştığını ancak eline geçen para yeterli olmadığından 750 TL ev kirası ve diğer harcamalar için çoğunlukla ablasından destek aldığını belirten 31 yaşındaki anne, sekiz yaşındaki ikiye giden oğlunun okul harcamalarına yetiemediğini şu şekilde dile getirmiştir:

*“Zorlanıyorum tabii. Forma olmuş kırk milyon. Çocuğumun formalarını çocuk hani ne olursa olsun deliniyor, yırtılıyor. Almakta zorlanıyorum. Şu an ayağındaki pantolonu yırttık. Yetmiş milyon bir tane pantolon. Her türlü zorlanıyorum. Servisle gidip geliyor çocuğum benim. Eee servisini tamam şu anda baba ödiyor. Eee ödemediğinde mecbur onu da ödiycem. Eee çocuğuma harçlık veremediğim zaman beslenme veremediğim zaman kantine borç yapıyor, elli milyon şu an kantine borcumuz var.*

*Bayağı bir mağdurum yani. Eee okuldan mesela para isteniyor ve çok da şikâyetle bulundum. Milli Eğitimlere kadar çıktım. ....Bana yazmışlar aidaat ödenmesi lazım diye. İşte temizlik parası isteniyor, tamam hani olsa veriyim çocuğum mahcup olmasın..... Okulda müdür her şeyi istiyor yani. Çocuğun şu anda dersler azaldı diye okul kapanacak diye çocuğa denmiş ki sulu boya, pastel boya ve defter konucak, resim defteri. Şu anda alamadım daha çocuğuma” (Yıldırım SYDV, K3).*

Kocası iki sene önce inşaattan düştüğü ve belindeki platinden dolayı eşinin çalışamadığını, düzenli bir gelirin uzunca süredir eve girmediğini, kendisine SYDV’den iki çocuk için verilen Şartlı Sağlık, okula giden iki çocuğu için aldığı ŞEYP ve üç ayda bir aldığı nakit yardımla geçinemediği için Sosyal ve Ekonomik Desteğe başvurduğunu söyleyen 34 yaşındaki anne şunları söylemiştir:

*“Yine zorlanıyorum. Benimkinin babası çalışsa düzenli bir maaş getirse işte çok rahatlayacağım da işte. İşte şey olmadığından dolayı zorlanıyorum. Çocuktur her şey istiyor. Bazen harçlık veremiyorum. Bazen beslenme koyacak bir şey bulamıyorum. Oluyor yani. ... Ekstra kitaplar veriyorlar ya, ay onlar var ya. Benim güzelim devletim bana kitap veriyor değil mi? O kitaplardan siz ödev verseniz de yine özele şey yapıyorsunuz. Atıyorum bir kitap yetmiş milyon. Ya ben ödeyemiyorum. Ek kitap mesela üç dört tane istiyorlar. Her bir tanesi yetmiş, kırk, elli TL. Ödeyemiyorum. Bu sefer çocuklarım mağdur kalıyor. Ondan sonra öbürüne iki tane aldım işte bir iki tane kaldı. Öbür oğlana hiç almadım. Öğretmene dedim gerekirse devlet şeylerinden çocuğuma ödev verin dedim. Çocuğum zaten ödevini yapan bir çocuk dedim. Hani şey değil dedim. Siz oradan şey yapın. Şimdilik öyle yani” (Nilüfer SYDV, K16).*

Adıyaman’dan Bursa’ya bir yıl önce göç eden, eşi cezaevinde olduğu içinde on çocuğuyla eşinin kardeşinin ilgilenmek zorunda kaldığını, ekonomik sıkıntı yaşadığı için çocuklarını tek tek okuldan çıkardığını ve şu anda sadece üç çocuğunu okula gönderebildiğini belirten 29 yaşındaki anne, çocuklarını okula gönderirken zorlandığı için Sosyal ve Ekonomik Desteğe başvuru yaptığını ve böylece onların masrafını karşılayabildiğini şu şekilde aktarmıştır:

*“Ee zaten zorlandığım için sosyal hizmetlere gittim, yardım istedim. Eşimin abisinden çocukların okulu için yardım istemedim, isteyemedim. Çünkü onun da belli bir bütçesi olduğu için adam kendince kirada yardımcı olmaya çalışıyor. O ne okula göndermemi istedi ne de istemedi. Hani taraftar değildi. Çünkü ben hiçbir şeyde katkıda bulunamam dedi. Ondan gittim başvuruyu yaptım. Şu anda Allah’a çok şükür zorlanmıyorum. O çocuk yardımı da aldığım için [Sosyal ve Ekonomik Desteği kastediyor] çocuklarımın üstünü başını alabildim. Bir de kitaplarını falan bu ay alabildim” (Yıldırım SYDV, K14).*

Eşi denetimli serbest olduğu için kamu yararına işlerde çalıştığını ve ancak arada bir moloz taşıyarak evin geçimine katkı yapabildiğini, SYDV’den ilkokula giden iki çocuğu için ŞEYP, bir çocuğu için Engelli Yakını Aylığı, küçük oğlu için Şartlı Sağlık

ve elektrik tüketim desteği aldığını söyleyen 36 yaşındaki anne, çocuklarının okul masraflarına yetişemediğini ve zaman zaman mahcup olduğunu dile getirmiştir.

*“Tabii ki gönderirken zorlanıyorum. Mesela nasıl söylesem, eee neden zorlanıyorum, okul yardımı oluyor ben onu hiçbir şekilde veremiyorum, çok mahcupda oluyorum oğlanı gidip alırken. Söylüyorlar bir sen vermedin, sınıf annesi diyor bana. Ona çok mahcup oluyorum. Yüz lira istiyorlar bazen işte, temizlik falan parası oluyor. Bana diyorlar, sen gel temizlik yap. Ben bebeğim olduğu için gidip yapamıyorum [Kim söylüyor bunu?] Sınıf annesi. [Bilmiyor mu sizin maddi durumunuzun olmadığını?] Ben söylemiyorum. Yani böyle konuşmayı sevmiyorum. Ben de diyorum ki benim çocuğum var hani. Ben gelip yapamam, bırak birine gel diyorlar. Bırakacak kimsem yok diyorum. Ama böyle olmaz, herkes veriyor, bir sen vermiyorsun, diyorlar. Öyle yani. Bazen son dakika gidiyorum oğlumu okuldan almaya ki kimseyi görmeyeyim diye. Başka zorlandığım şey, kıyafet küçülüyor, alamıyorum. Oğlum idare et. Mesela oğlum eşofman takımı istedi. Sekiz yaşında olan, ikiye gidiyor. Herkes bedende eşofman takımı giyormuş, o giyemiyormuş. Onu alamıyorum. Yani okuldan almam gerekiyor, alamıyorum. Yani nasıl desem, bir yerden kısıp ona vermem lazım. Onu da yapamıyorum. Onu artık füzuli gibi görüyorum. Aslında belki çocuk için şart. Ama ben füzuli gibi görüyorum. Mesela kışın bot alıyorum, baharda spor ayakkabı alamıyorum. Yetiştiremiyorum. Ona alsam, ona alamıyorum. Diğerine alsam, diğerine alamıyorum. Öyle yani” (Yıldırım SYDV, K1).*

#### 4.2.2. Şartlı Eğitim Yardımı Programının Çocukların Uygun Beslenmesine Katkısı

Şartlı eğitim yardımı programları çerçevesinde bazı ülkelerde yoksul ailelerin çocuklarını okula gönderme istekliliğinde daha fazla teşvik sağlama araçlarından biri olarak çocuklar için belirli kalori ve protein değerinde öğle yemeği verilmesi uygulaması bulunmaktadır. Ancak Türkiye’de ŞEYP kapsamında böyle bir uygulama bulunmamaktadır. Eğitime tam katılımı sağlamada okula giden çocuğun/çocukların uygun koşullarda beslenebilmesi önemli bir etkidir. Çalışma kapsamında katılımcılara çocuk parasıyla çocuğunun/çocuklarının beslenme çantasına onu/onları gün içinde idare edebilecek kadar yiyecek/içecek koyup koyamadıkları sorulmuştur. Çok az olsa da bazı katılımcılar ŞEYP’ten aldıkları para sayesinde kısmen çocuklarını besleyebildiklerini dile getirmişlerdir (ortalama %26). Ortalama üç yıldır ŞEYP kapsamında olan ve eşinin hurda toplayarak evin geçimini sağlamaya çalıştığını ancak kirayı bile karşılayamadıklarını dile getiren dört çocuğu da okula giden 37 yaşındaki anne, kısmi de olsa aldığı yardımın çocuklarına katkısını şu şekilde dile getirmiştir:

*“Koyuyoruz canım. Allah razı olsun şeydiyoruz, koyuyoruz. Ama yeterince o kadar da olmuyor işte hani. Sadece o parayı çocuğa harcamıyon ki. Başka ceryanımı yatırıyorum. İyi kötü hani ihtiyacım... markete gidiyorum. Mesela çektiğim gün markete gidiyom çocuklara bişey alıyorum seviniyorlar. [Çocuğun beslenme çantasına genelde ne koyduğunu sorulduğunda] Valla işte genelde evde bazı ekmeğin arasına sa-*

relle çalarım, peynir korum. Bazı yumurta korum. Bazı patates haşlaması şettiririz. Yani öyle. Meyva suyu alıruz. Bazı da işte olduğu zaman çikolata alıyoruz, koyuyoruz” (Yıldırım SYDV, K17).

Üç çocuğu için ŞEYP’ten yararlandığını belirten 33 yaşındaki anne de benzer şekilde kısmi fayda sağladığını ifade etmiştir:

“Yeterince demiyim de hani en azından yardımı oluyor. Öyle söyliyim. ....Ee genelde kahvaltı tarzı şeyler koyuyoruz. Zaten abur cubur tarzı şeyler almıyoruz. Ee nasıl diyim, domates, salatatık ya da o an patates kızartması ekmekle birlikte. İşte o tarz şeyler. Öyle söyliyim” (Nilüfer SYDV, K9).

Bazı katılımcılar (on yedi katılımcı, ortalama % 74) ŞEYP kapsamında aldıkları para ile çocuklarını gün içinde idare edecek kadar beslenme koyamadıklarını belirtmişlerdir. 50 yaşında ayakkabı boyacısı olan baba konuya ilişkin olarak şunları söylemiştir.

“Hayır hayır. [Çocuğun beslenme çantasına genelde ne koydukları sorulduğunda] Valla akşamdan annesi işte tost most, salçalı ekmek öyle şeyler koyuyor. [Normal şartlar altında bir çocuğun beslenme çantasına ne konulması gerektiği sorulduğunda] Ya ne bilim peynir, zeytin olması gerekir heralde. Bilmiyorum böyle şeyler. Ama biz bunları koyamıyoruz” (Nilüfer SYDV, K18).

Muş’tan dört sene önce Bursa’ya gelen ve on iki yaşında evlendiği kocasının yedi ay önce akciğer kanserinden vefat ettiğini ve altı çocuğunun dördünün okula gittiğini söyleyen 35 yaşındaki anne şunları söylemiştir:

“Valla yeterli değil de, onlar diyorlar anne yeter, zaten paramız yok. Öyle bir simit bir meyva suyu alıp bırakıyorum. [Başka bir şey koyup koyamadığını sorduğumuzda] Yani olsa bırakırım, olmasa da evden ekmek arası yaparlar. Çikolata olsun, peynir olsun ekmeğin arasına bırakırlar. İşte insan her zaman istediklerini koyamıyor. Eşim ölmeden önce eşim bakıyordu. Diyordu evimiz yoktur, çocuklarımız iyi yetişsin. Ama eşimden sonra birine aldın birine almadın mı... Bana diyorlar babamız öldü sen bize hiçbir şey almadın. Yani öyle bir şeyleri var” (Yıldırım SYDV, K19).

Eşinden boşandığı için evin bütün geçiminden kendisinin üstlenmesi gerektiğini söyleyen yedi yıldır ŞEYP’in kapsamında olan 37 yaşındaki anne dört öğrencisinden özellikle ilköğretim çağındaki çocuklarına yeterince beslenme koyamadığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Hayır, koyamıyorum. Meyva saatimiz var mesela koyamıyorum. Yani haftada bir iki kere koyabiliyorum, sonrasında boş gönderiyorum. Mecburen yapacak bi şey yok. [Çocuklarınız bir şey demiyor mu?] Üzüliyorlar, anne diyorlar, herkes yedi diyorlar. Allah razı olsun sınıfımızda iyi insanlar var, onlar bazen fazla gönderiyorlar. Öyle çocuklarım da faydalaniyor o şekilde. Ama eziklik, üzüntü oluyor çocuklarda” (Yıldırım SYDV, K12).

Madde bağımlısı olan eşinin şu an nerede olduğunu bilmediğini söyleyen ve günlük işlere giderek kendisi de dâhil dört kişinin geçimini sağlamaya çalışan ancak yetiştiremediği için lye giden oğlunu okuldan aldığını ve oğlunun henüz iş bulamadığını, kızı Erzurum’da dört yıllık üniversite kazandığı halde gönderemediğini ve diğer çocuklarını okutmadığı için ilkokula giden oğlunun okumasını çok istediğini söyleyen 37 yaşındaki bir diğer anne şunları söylemiştir:

*“Hayır. Ancak kalemi alsam, bir defteri alsam, ona ne koyabilirim ki. Belki evden koyuyorum. İşte evden koydum, oldu koyarım, olmadı da ne biliyim yani. İnana ki bana diyor anne, orda insanlar bahıyorum herkes güzel yiyor. Benim yoh. Ben utanıyorum anne. Ben bazı salata koyuyorum, bazı domates koyuyorum. Evde peynir olsa koyarım. Diyor ki ordakiler güzeldir. Benim bele yohtur. Üzülürüm tabii ki. İster istemez insan üzülür” (Yıldırım SYDV, K20).*

#### 4.2.3. Şartlı Eğitim Yardımı Programının Okula Yönelik Harcama Kalemlerini Kısımaya Katkısı

ŞEYP ile hedeflen diğer bir hedef, fayda sahipleri aile çocuklarının okul masraflarını azaltmaktır. ŞEYP Hak Sahibi Sözleşmesinde alınan yardımın sadece çocuğun eğitim masrafları için kullanacağı hüküm altına alınmıştır (Şartlı Eğitim Yardımları Hak Sahibi Sözleşmesi, md.2).

Katılımcılara, genel olarak çocuk parasını en çok nereye harcadıkları sorulmuştur. Böylece hem okul masraflarının kısılıp kısılmadığı hem de başvuru esnasında imzalan Haksahibi Sözleşmenin ilgili hükmüne uyulup uyulmadığı saptanabilir.

Katılımcıların yarısından çoğu aldıkları parayı çocuğuna/çocuklarına harcadıklarını belirtmişlerdir. Eski bir evde kira ödememek için oturmaya razı olduğunu ve evinin elektrik faturalarını çoğunlukla ödeyemediği için biriktiğini ve ancak ŞEYP kapsamında üç çocuğu için aldığı parayı çocuklara harcadığını söyleyen 35 yaşındaki anne şunları paylaşmıştır:

*“Çocuklarıma harcıyorum. Mesela kıyafet alıyorum onlara pazardan. Bir ayakkabı alıyorum onlara, ondan sonra ne lazım oluyorsa... Kızıma zaten içlik falan alıyorum, büyük kızım onun ihtiyaçları oluyor” (Yıldırım SYDV, K2).*

Aldığı yardımın çocuklarının hakkı olduğunu düşünen 36 yaşındaki anne şunları ifade etmiştir:

*“Aldığım çocuk parası çocuklarımla ihtiyaçlarına gidiyor. İşte yemelerine, ekstra mesela benden on gün önce ne istemişler, yapamamışım yemek. Onu yapmaya çalışıyorum. Bir de özel ihtiyaçları. Mesela ayakkabıdır çok şart. Yoktur ayağında, yırtılmıştır, alıyorum. Mesela çantası yoktur, defteri yoktur, yani tamamen onların kişisel ihtiyaçlarına harcamaya çalışıyorum. Onların istekleri üzerinden hareket ediyorum. Ben böyle düşünüyorum, onların hakkı. Yani biz onları dünyaya getirdik, onların bizi seçme hakkı yoktu. Yani o yüzden bu onların hakkı” (Yıldırım SYDV, K1).*

31 yaşındaki katılımcı anne ŞEYP kapsamında aldığı paranın çocukları için yeterli olmadığını ve iki çocuğun okul ihtiyaçlarını karşılayabilmek için SYDV'den üç ayda bir aldığı nakit yardımı da kullandığını şöyle dile getirmiştir:

*“Şimdi okuldan da eğitim parası istiyorlar. Hani aida paraları, ben hiç vermedim. Müdüre bile dedim gel evime bak. Düşün dedim ben o parayı verebilir miyim veremez miyim? En azından defter istiyorlar, silgi istiyorlar, kalem istiyorlar, giyim istiyorlar, onları onlara şey yapıyorum. Çocuk parası ile karşılıyorum. Yardım alınca da [üç ayda bir nakit yardımı kastediyor] o da yiyecek bi şeyler. Yağ, yumurta, şeker. Hiçbir gizlim yok. Gelip bakadabilirsiniz.*

*...Şu anda öyle sabırsızlıkla bekliyoruz ki, ikisinin de ayakkabısı yok. Gece kıyafeti yok. Alacam diye söz verdim. Çocuklar bile soruyor anne yattı mı diye, alacam diye. Hani o yüzden geldim bugün buraya. [Yine üç ayda bir aldığı nakit yardımı kastediyor.]*

*[Daha önce aldıklarını nereye harcadığı sorulduğunda] Aynı öyle, o yiyecekleri, okul ihtiyaçları, kıyafeti. Öyle geçti. Hani ekstradan kitap veriyorlar, yani almak zorunda oluyorsun. Testler alıyorum, hani okusunlar, eğitim çok önemli. Okusunlar” (Yıldırım SYDV, K4).*

Katılımcılardan bazıları aldıkları yardımı eve harcamak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Geçim sıkıntısından dolayı sürekli strese girdiğini, stres kaynaklı fiziksel sağlık sorunları yaşadığını ve oturduğu evde çocuklarının ihtiyaçları olan eşyalara sahip olmadığı için onları oradan buradan temin etmeye çalıştığını ve böylece azda olsa çocukları için evde uygun ortam yaratabildiğini belirten 34 yaşındaki anne, aldığı yardımı eve harcadığını şu şekilde ifade etmiştir:

*“Bak şu an hatırlamaya çalışıyorum. Genelde işte diyorum ya, ihtiyaç olduğu anda ihtiyaca gidiyor yani. Suyum elektriğim filan ödenmedimi ona gidiyor. Bazen bakıyorum o ay rahatsam yani şeyse genelde çocuklarıma ödüllendirmek istiyorum. Ama elektrik su gelmişse para onlara gidiyor. Çünkü eşim de çalışsa ben biraz rahatlayacağım işte benim bu aralar gerçekten yani son bir sene ben çok kötü olmuşam. Kendi göğsümde alındı. Ayağımın tabanını göstersem stres ve sıkıntıdan hep kat kat, pul pul. İltihap filan hep böyle bir şeyler oluyo. Hep stres ve sıkıntıdan yani. ...Çocuklarım yerde yatıyorlardı, yer yatağındaydı. Belediyeye eşya başvurusu yapmıştım. Belediyeden bana perde bir de çocuklara yatak verdiler. Çocuklar o kadar çok sevindi, o kadar çok mutlu oldular ki anlatamam sana. Allah bin kere razı olsun verenden” (Nilüfer SYDV, K16).*

Eşinden boşanan, nafaka alamadığını, temizlik işlerine giderek üç çocuğunu okutmaya çalıştığını, aynı zamanda dokuza ve sekize giden oğullarının yazın çalışmak zorunda kaldığını belirten 35 yaşındaki anne şunları dile getirmiştir:

“Emin ol ki yine faturalara gidiyor. Bak bugün aldığım yüz elli lira yemin ederim ki yüz lira zaten elektrik faturam gelmiş. Sağolsunlar yeni bir kanun geldi, faturamın yarısını karşılıyorlar. Altmış yedi lirasını onlar karşılamıştı işte gerisini ben ödedim. ...O öbürde önce her ay iki yüz, iki yüz yatıyordu [Yıldırım’a taşınmadan önce ikamet ettiği Altınoluk’ta aldığı yardımı kastediyor.] Ya şimdi de şey oldu, iki ayda bir beş yüz oldu. O daha çok zor oldu mesela. Biraz daha fazla olsaydı ya da her ay düzenli yatsaydı daha iyi olurdu en azından kiramı ordan kapatırdım. Benim günlük getirdiğimden normal günlük gideri karşılardık” (Yıldırım SYDV, K21).

#### 4.2.4. Şartlı Eğitim Yardımı Programının Okullaşma Oranını Teşviğe Katkısı

ŞEYP’in hayata geçirilişinde özellikle kız çocukları başta olmak üzere yoksul aile çocuklarının okullaşma oranını artırma açıkça belirtilen net hedeflerden biridir. ŞEYP’ten yararlanan fayda sahiplerine; çocuk parasından yaralanmanın gerçekten de çocuğunu okula göndermede yeterli bir teşvik sağlayıp sağlamadığı sorulmuştur. Sınırlı sayıdaki katılımcı (sadece üç katılımcı) ŞEYP’in çocuklarını okula göndermede teşvik sağladığını belirtmiştir. Daha önce haberi olmadığı için üç öğrencisi için ancak geçen yıl yardım almaya başladığını, ŞEYP’ten aldığı para çocuklarının okul masraflarını karşılamada yeterli olmadığı için Yıldırım SYDV’den üç ayda bir aldığı 200 TL’yi de okul masraflarına harcadığını belirten 35 yaşındaki anne konuya ilişkin olarak şunları paylaşmıştır:

*“Tabi canım. O olmasa ben ve çocuklarım eksik oluyorum. Mesela arkadaşlarından geri kalıyor. Üst başları çok şey oluyor, eski oluyor. Mesela iki ayda bir alıyorum, gidip hemen onlara kıyafet alıyorum, bazen de onlara biraz marketten bir şeyler alıyorum, yiyorlar”* (Yıldırım SYDV, K2).

Genel olarak gelir kaynağı SYDV’den aldığı yardımlar olduğunu ve iki çocuğunu okutmaya çalıştığını söyleyen 33 yaşındaki katılımcı anne şunları söylemiştir:

*“Yani bir etki yaratıyor ama ciddi bir olumlu yönde etki yaratmıyor. Yeterince demiyim de hani en azından yardımı oluyor”* (Nilüfer SYDV, K9).

Yüzde seksen engelli eşine, kısmi felçli kaynatasına ve şeker hastalığından dolayı engelli maaşı alan kaynanasına bakmak zorunda olduğunu, bakım yükünden dolayı çalışmadığını ve okula giden bir çocuğu için ŞEYP’ten yararlandığını belirten 26 yaşındaki anne, aldığı yardımın yeterli olmadığını ifade etmiştir:

*“Hayır yetmiyor. Zaten dediğim gibi okulun devlet okulu olduğu halde bayağı bir masrafı var yani. [Çocuğuna bu para verilmeseydi çocuğunu okula gönderip göndermeyeceği sorulunca] Eee zaten ben bunu iki aydan beri alıyorum. Daha önceden de gönderebiliyordum yani bir şekilde. Ama gitmiyordu ama gidiyordu yani. Etkinliklere falan bir şekilde gidiyordu. Tamam, iyi bir şey, çok iyi bir şey ama iki ayda bir, bir de kesintisi var [Çocuğunun okula gidemediği zamanlarda yardımın kesintiye*

uğradığını görüşme akışı içinde anlatmıştır.] Bir de yetmiyor yani. Yetmiş milyon, otuz beş milyon neye yeter çocuğuma. Bu çocuk yani” (Yıldırım SYDV, K15).

Bir öğrencisi olan 31 yaşındaki anne şunları söylemiştir:

“Hayır asla. Niye dersiniz, geçen gün bilem sınıf anneleri toplantı yapmış. Ben gidemedim utancımдан, çünkü bütün herkes her şeye tamam diyor, veriyor. Ee çocukların her şeyini ayırtetmiyorlar ama işte o an diyorlar ki bana mesela senin çocuğun orada dışlanabilir. Mesela herkesin anneleri her şeye var. Mesela tabela yapılıyor, çocukların resimleri takılacak veya bir şeyleri. Diyor mesela [adını zikrediyor] içinde yok. Benim çocuğum orda o mahçubiyetliği yaşar mı, duyarsa yaşar tabii, [sesli ağlıyor] niye yaşamasın. Ee mesela bak okuldan bir şeyler istiyorlar, ee ay gelecek, ee o parayla gitsen bir sulu boya almaya belki yirmi, yirmi beş milyon. Hani beş milyona on milyona yok yani. Bu neyine yetcek. Yetmiş milyon para, bir de hani her ay değil ki. Üç aydan üç aya mı iki aydan iki aya mı ne. Yani neye yeterli olucak. Zaten bu çocuğa normalde evde hani evde yemeğini yedersen bile beslenme şart. Eee beslenmenin haricinde oldu da çocuk acıktı farzet, en azından bir iki milyon eline vermeye kalksan hiçbir şekilde yeterli olmaz. Hani bak ben kantinciye getirip konuşturabilirim yani. Okulda çok şahitlerim de var. Hiçbir şeye yeterli gelmiyor” (Yıldırım SYDV, K3).

Altınoluk’tan Yıldırım’a taşınan ve burada daha az yardım aldığı için geçinmekte ve üç çocuğunu okula göndermekte daha çok zorlandığını belirten 35 yaşındaki anne aldığı yardımın yeterli olmadığını şöyle ifade etmiştir:

“Hayır, sağlamıyor canım. Mesela en azından yani her ay verilse, çocuk başına da belirli bir miktar verilse hem çocuğum rahatlıkla okula gider, çocuğum mesela çoğu zaman benim çocuğum kışın gidemiyordu. Ayağındaki ayakkabı yırtıktı. Arkadaş içine o şekil giremiyordu. Benim büyük oğlumun üstünde mont yoktu, gidemiyordu okula. Hani utanıyordu. Düzenli her ay işte çocuk başına mesela yüz lira yatsaydı her bir çocuğum adına emin ol ki kat kat iyi olurdu benim çocuğum. Çocuğumun hiçbir eksikliği kalmazdı. Geri kalan eksikliği de kendi çabamla karşılardım. Çünkü ben o çocuklara bakmak zorundayım. Yani devlet tamam okumayı zorunlu yaptı ama bir o kadar da zorlaştırdı. Gerçekten çok zorlaştırdı hayat açısından. Mesela faturalar sürekli zam geliyor, kiralara sürekli zam geliyor. Kıyafet alamıyorsun. Ne biliyim yani en basiti bir gidip çiçek yağı alıyorsun, olmuş otuz milyon. Yetmiyor hani, hiçbir şekilde yetmiyor” (Yıldırım SYDV, K21).

#### **4.3. Şarhlı Eğitim Yardımı Programının Şimdi ve Gelecekte Devam Edeceğine Dair Güvence**

ŞEYP’ten yararlanan fayda sahiplerinin yardımın şimdi ve gelecekte verilip verilmeyeceğine dair devlete duydukları güveni araştırmak amacıyla, aldıkları çocuk parasının çocuğun/çocuklarının okula devam ettiği müddetçe şimdi ve gelecekte devam edeceğine dair bir güven duygusuna sahip olup olmadıkları sorulmuştur. Katılımcıla-

rın cevapları ortalama olarak eşit denilecek şekilde; fikrim yok/belirsiz, güvenmiyorum ve güveniyorum şeklinde dağılmaktadır. Üç çocuğu için ŞEYP Programından yararlanan 37 yaşındaki anne, kendine yapılan yardımın gelecekte devam edip etmeyeceğine ilişkin yaşadığı belirsizliği şu şekilde dile getirmiştir:

*“Yani hayır bilmiyorum. Yani nereye kadar verilecek, ben de onun bilgisini bilmediğim için. Ne süreye kadar, hangi seneye kadar, hangi yaşa kadar. Ne biliyim. Ne kadar süreliğine veriliyor bilmiyorum ki. Bilmediğim için de bir şey de diyemiyorum”* (Yıldırı SYDV, K11).

33 yaşındaki anne belirsizliğe ilişkin şunları söylemiştir:

*“Yani ileriye dönük ne olacağını bilemediğim için diyemiyorum ben onu. Türkiye’deki şartlar genel olarak değiştiği için ileriye dönük neler olacak, neler bitecek hani kesebilirlerde, devam edebilirlerde. Bu sonuçta devletin şeyine kalmış bir şey. O yüzden hani o taraflı bir şey diyemiyorum”* (Nilüfer SYDV, K9).

ŞEYP’in gelecekte devam edeceğine dair bazı katılımcılar güven duymadıklarını belirtmişlerdir. 35 yaşındaki diğer bir anne düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir:

*“Yani yok. Çünkü bir ay iki yüz yatıyor, bir ay yüz elli yatıyor. Yani ben ona ne kadar güvenip, bel bağlayabilirim ki. O yüzden de illa ki inancım sarsılıyor. Yani belli bir miktarda yatsa sabit. Yani diyelim ki, her ay yatsa, yüz yatsa gene inan ki insan tatmin olur. Nasıl diyecaksin; biliyorum ki ben yüz ordan gelecek, annecim ben o yüzle karşılarım. Ama o yok işte, ne kadar yatacağını bilmiyorum. İki ayda bir yatıyor, öyle olunca da inanamıyorsun”* (Yıldırım SYDV, K21).

El arabasıyla hurda toplayarak çocuklarının geçimini sağlamaya çalıştığını ancak yetirince gelir elde edemediği için ailesiyle barakada yaşadıklarını, iki kızının bu yıl okula başladıklarını, oğlunun dördüncü sınıfta okuduğunu aktaran 50 yaşındaki baba yardımsever olarak tanımladığı devletin her yardımsever gibi canı istediği zaman verdiği yardımı kesintiye uğratabileceğini şöyle anlatmıştır:

*“Yok valla öyle bir şey beklemiyorum yani. Devlet veriyor Allah razı olsun. Ama paranın gelecekte de ödeneceğine inanmıyorum. Biz fakir bir insanız devlet veriyor biz alıyoruz. Devletten faydalıyoruz. Allah razı olsun. Ama gelecekte ödeneceğine dair bir şart yoktur yani bizim Türkiye’de. Allah razı olsun, hayırsever devletimiz veriyor, biz de alıyoruz, ne yapacağını da devlet bilir”* (Nilüfer SYDV, K22).

ŞEYP’in gelecekte de ödeneceğine dair inançları olduğunu belirten katılımcılardan 37 yaşındaki anne duyduğu derin inancını şu ifadelerle aktarmıştır:

*“Ee inanıyorum tabii ki. Ee valla inanıyorum. Devletimize güveniyorum. Bele bişey var diyorum, destek verir çocuğumu ohuyana kadar hani, ele bu konuda. Güveniyorum”* (Yıldırım SYDV, K20).

*Lisedeki kızı ilkokula başladığından beri program kapsamında olduğunu ve iki kızı için yardım aldığını belirten 50 yaşındaki baba duyduğu güveni şöyle ifade etmiştir:*

*“Tabi. Böyle bir inancım var. [Nedeni sorulduğunda] Güven. Yok kesinlikle güveniyorum. Yani çünkü bu zamana kadar hiç öyle kesintiye uğramadı. Allah var yukarda. Yani az veya çok veriyorlar yani. Çocuk parasını yani. O yüzden güveniyorum” (Nilüfer SYDV, K18).*

#### **4.4. Şartlı Eğitim Yardımı Programının Kadınların Statüsünü Yükseltme ve Sosyal Ağ Kurmalarına Katkısı**

Daha önce de ifade edildiği gibi ŞEYP’e başvuruda hak sahibi kişi olarak annelere öncelik verilmiştir. Önceliğin annelere tanınmış olmasındaki temel güdü; anneliğin önemini ön plana çıkararak kadının aile içindeki statüsünü yükseltme ve kadınların yardım aracılığıyla onları evlerinden çıkararak sosyal ağ mekanizmaları içinde yer alabilmeleri ve sosyalleşebilmelerini sağlamaktır.

##### **4.4.1. Şartlı Eğitim Yardımı Programının Kadınların Statüsünü Yükseltmeye Katkısı**

Katılımcı kadınlara aldıkları çocuk parasının aile içi kararlarda söz sahibi olabilmeleri bakımından bir etkisinin olup olmadığı sorulmuştur. Çalışma kapsamında sınırlı sayıda katılımcı aldıkları yardım sayesinde aile içi statülerinin yükselmesinde olumlu yönde etkisinin olduğunu belirtmiştir. Olumlu yönde fikir beyan eden 35 yaşındaki anne konuya ilişkin olarak şunları söylemiştir:

*“Tabii. Mesela daha önce eşim her şeye koşardı. Ama şu anda ben koşuyorum. İşim olduğu zaman kendim gidip hallediyorum. Daha bir kendime çok güveniyorum. [Gülüyor.] Güven daha da bir artıyor. Ayaklarımın üstünde durabiliyorum yani. Mesela geldiğim zaman buraya hiç zorlamandan soru sorabiliyorum. Ne istediğimi biliyorum. Karşı taraftan yanıt alabiliyorum” (Yıldırım SYDV, K7).*

33 yaşındaki bir diğer anne de benzer yönde şu ifadeleri paylaşmıştır:

*“Ee bence oldu biraz. Eskisi gibi değil yani şimdi [Sesli gülüyor]. Yani nasıl diyim eskiden daha sessizdim, ama şimdi pek öyle değilim. Hani şimdi biri bir şey söylediği zaman tepki verebiliyorum misal. [Aldığınız paradan mı kaynaklanıyor?] Ya sadece ondan değil. Bir de hani hem ondan kaynaklanıyor. Çünkü sonuçta bu parayı çocuklara harcıyorum. Hani kim ister ki diğer çocuklar gitsin o gitmesin. Hani öyle diğerlerinden geri kalmalarını istemediğim için ister istemez konuşuyorum. Eee konuşunca da ne oluyor, aile kararlarına katılmış oluyorsunuz. Yani bunu ben böyle hissediyorum” (Nilüfer SYDV, K9).*

Katılımcılar genellikle ŞEYP’in kadınların aile içi statüsünün yükseltmede pek etkili olmadığını yönünde görüş bildirmişlerdir. Haftada iki üç gün eşinin pazara giderek günlük 100 TL yevmiye ile çalıştığını ve az gelirlerine rağmen 800 TL kira ödemek zorunda olduklarını, 5 kişilik hanede 3 çocuğunu okutmaya çalıştığını, maddi açıdan

çok zorda olduğunu ve ŞEYP’ten gelen paranın aldığı gibi gittiğini ve kendi statüsü bir tarafa, eşinin evi geçindirmeye bile hiçbir etkisinin olmadığını belirten 35 yaşındaki anne şunları ifade etmiştir:

“Yok diyemiyorum. Çünkü çok az bir miktar olduğu için iki ayda bir ya, yani öyle bir şey diyemiyorsun. Yani ben öyle bir şey diyemem. Belki çalışmadığım için ondan söz sahibi olamıyorum. Bu paranın eşime bile faydası olmuyor. Bir markete gidiyorum, o para göze bile gelmiyor kullandığımda. Çok az bir para” (Nilüfer SYDV, K8).

İnşaat işçisi kocasının kışın çalışmadığı için çoğunlukla geçimlerine kendi annesinin yardım ettiğini söyleyen ve iki çocuğunu okutmaya çalışan 31 yaşındaki anne de aldığı yardımın geldiği gibi gittiğini ve ev içi statüsünü yükseltmeye herhangi bir etkisinin olmadığını belirtmiştir:

“Yok, öyle bir şeyimiz olmadı. Bazen çocuk parasını aldığında hiç kuruş bile kalmıyor. Orda faturayı yatırıyorum, çünkü kesilme şeyleri geliyor. Elektrik, su, gaz hep öyle yatırmıştım. Bana martha üç aydır elektriğimi yatırma şeyi çıktı [Elektrik tüketim desteğini kastediyor]. Ona da şükürler olsun. Başka türlü çok zor olurdu. Ama yine de yok öyle bir şeyim olmuyor hiç. Çünkü aldığımı orda öylece faturaya yatırıyorum, ordan çocukların ihtiyacı, eve hiçbir şey gelmiyor inan. Yüz elli lira bi şey değil ama gene de şükürler olsun” (Yıldırım SYDV, K4).

Kocasının yanında konuşmaktan bile çekinen 38 yaşındaki anne konuya ilişkin olarak şunları paylaşmıştır:

“Yok onu diyemiyum. Ona niye diyim ki. Benim aldığım yüz milyon para, eşim evin sorumlusu. Yani o kadar şey yapamam yani. Kocamdan çıkar, biz öyle benim dediğim olsun, ben yapacağım, biz eşimizin yanında konuşamayız zaten” (Yıldırım SYDV, K10).

#### 4.4.2. Şartlı Eğitim Yardımı Programının Kadınların Sosyal Ağ Kurmalarına Katkısı

Çalışma kapsamında araştırılan bir diğer başka konu ŞEYP’in kadınların sosyal ağ kurabilmelerine etkisidir. Katılımcılara; çocuk parası için evden çıkmalarının onlar içi sosyalleşebilme ve başka insanlarla iletişime geçme bakımından bir fırsat yaratıp yaratmadığı sorulmuştur. Katılımcıların çoğu olumlu yönde görüş bildirmiştir. 34 yaşındaki anne mecburiyetten doğan dışarı çıkmalarının kendisinde yarattığı duygu değişimini şu şekilde dile getirmiştir:

“Çok. Hani mesela o anda çıkamıyorsun. Çocuk var, işin gücün var. Ama mecburiyetten çıkmak zorunda kalıyorsun. İllaki çocuğunu filan şey yapıyorsun. Çıkıyorsun yani. O da iyi oluyor hani. Hava almış oluyorsun. İyi oluyor hani. Bak dün mesela geldim ama dört çocuğumla beraber geldim [Sesli gülüyor]. Çünkü çıkmak zorundaydım. Bilmiyordum burasının kapalı olduğunu 23 Nisan’dan dolayı. Geldim kapıdan geri çevirdim. Dört çocukla beraber geldim. Dört çocuğumla...” (Nilüfer SYDV, K16).

35 yaşındaki anne ŞEYP sayesinde yeni insanlarla tanışabilmenin ve tanışmalar sayesinde sıkıntılarını anlatabilmenin mutluluğunu şöyle ifade etmiştir:

*“Ee valla sağlıyor yani. İnsanlar en azından birbirini görüp tanıştırıyor, görüşüyor. Yani ben ondan çok memnunum. Yardım içinde değil, insanlar insanların içine girdimi en azından kendimi yani iyi hissediyorum. Birçok yeni insanla tanıştım burda. Yani senin gibi [Araştırmacıyı kastediyor] cana yakın oldu, konuştu, böyle şeyyittirdi yani. En azından insan biraz derdini dökabiliyor yani”* (Yıldırım SYDV, K19).

Yardımın çocuklarıyla sosyalleşebilme fırsatını kendisine verdiği belirten 35 yaşındaki başka bir anne duygularını şu şekilde aktarmıştır:

*“Ee tabi canım. Eskisi gibi değil. Eskiden bir yere gidemiyorduk. Çocuklara bir şey alamıyorduk. Şimdi çıkıyoruz, alıyoruz. Mesela aldığım gibi çocuklara elbise alıyorum. Gidiyorum onlara bir şeyler alıyorum. İnsan biraz dışarı çıkıyor, şey oluyor. Normalde bizim taraf bırakmıyorlar dışarı. O sayede gidiyorum. Bazen onlara [çocukları kastediyor] dışarda yemek veriyorum sevinirler hani diye”* (Yıldırım SYDV, K2).

Bazı katılımcılar olumsuz yönde görüş bildirmiştir. Sosyalleşmek bir tarafa, SYDV’ye gelmenin ekstra harcama kalemi olmasının belirli ölçüde kendisine sıkıntı oluşturduğunu belirten 31 yaşındaki anne şunları paylaşmıştır:

*“Yoo, sosyalleşemiyorum ki. Buraya geldim, kimi görüyorsun, ne yapabiliyorsun ki sosyalleşeceksin ki. Ya da bir hayır kafan rahat değil ki. Değişen bir şey olmuyor. Yok yani aynı. Evden çıkmasam daha iyi. Buraya bunu sormaya bilem geliyorsun, yol parası harcıyorsun. Belediye otobüsü bilem kullansan kart basmak zorundasın”* (Yıldırım SYDV, K3).

SYDV’ye gelmenin ya da para çekmek için dışarı çıkmanın kendisi için sosyalleşebilme olmadığını ifade eden 33 yaşındaki anne, ŞEYP kapsamındaki ailelere program çerçevesinde birtakım etkinliklerin düzenlenmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

*“Değil bence [Kendisine yardımın nasıl bir sosyalleşme aracı olduğu sorulduğunda]. Çok güzel bir soru [sesli gülüyor]. Ee mesela bilgilendirme ziyaretleri, etkinlikleri yapılırsa daha iyi olurdu. Çünkü sosyalleşme dediğiniz gibi dışarı çıkıp bir iki insanla konuşup tekrar eve gelmek değildir. Genelde zaten ev hanımları o tarzda oluyorlar. Yani dediğim gibi buraya gelmek konuşmak sosyalleşmek değil. Ama yani dediğim gibi bir etkinlik olsa, çocuklarla birlikte. Çocuklar, anneler yani bir araya gelse. Hani şöyle şöyle bir etkinliğimiz var dense, davet edilsek, anneler, babalar, çocuklar bir araya gelip hani bir araya gelip eğlensek hani daha iyi olur”* (Nilüfer SYDV, K9).

#### 4.5. Şartlı Eğitim Yardımı Programının Kapsamının Genişletilmesi

ŞEYP faydalanıcılarına, çocuklarını okula gönderirken en çok neye ihtiyaç duydukları ya da ŞEYP yeniden şekillendirilecek olsaydı nelerin dâhil edilmesinin onlar için gerekli olduğuna yönelik düşüncelerini öğrenmek için bir soru yöneltilmiştir. Katılımcılara aldıkları çocuk parasının kapsamı genişletilecek olsaydı, kapsama nelerin dahil edilmesini istedikleri sorulmuştur.

Bu kısımdan elde edilen genel bulgular katılımcıların ŞEYP'in özellikle aylık olarak verilmesi ve miktarının artırılması ile programa öğlen yemeği ve servisin dahil edilmesi noktalarına yoğun vurgu yaptıklarını göstermektedir. Kocasından boşanan ve birinci sınıfa giden kızıyla yaşam mücadelesi veren, geçimini çoğunlukla evlere temizliğe giderek kazanmaya çalışan ancak son zamanlarda çok rahatsız olduğu için SYDV'den aldığı yardımlarla geçindiğini belirten 33 yaşındaki anne verilen yardımın aylık olması ve miktarının artırılması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

*“Yani biraz iki ayda bir olduğu için iki ayda bir alıyorum ya, yani ne biliyim biraz daha olsa olurdu yani. En azından ayda bir olsaydı, o güzel olurdu. En azından biraz da miktarı çok olsaydı, fazla değil yani biraz”* (Yıldırım SYDV, K23).

37 yaşındaki anne yardımı yeterli bulmadığını, yardımın miktarının artırılmasının yanı sıra kapsama servis ve öğlen yemeğinin dahil edilmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

*“Valla kişi başına bence aylık kırk beş değil...Her şey zamlandı, domatese, her şeye zam geldi. Bir tek çocuk parasına zam gelmedi. Keşke buna da bir zam gelse. En azından aylık seksen lira da olsa, yetmiş lira da olsa istemiyoruz fazla bir para. Yani en azından yüzün üstünde demiyoruz da böyle elli ile yüz arası olsa bence güzel olur. ....Devlet yani en azından bence öğrenciyi böyle durumu olmayan tespit edilse, servis ayarlansa bence çok güzel olur. O çocukta en azından geri de kalmaz. Kimisi var çocuğunu okutmuyor, neden okutmuyor, belki çok istiyordur ama maddi durumu yetmediği için insan ayağını geri çekiyor. Yani bir şey diyemiyorsun. ....Hani şimdi belediyelerde özel eğitimler var dersane gibi, ders veriyorlar. Onlar güzel bir şey. ...Bir de okullarda keşke, böyle liseye giden, bazı dersler sabah gidiyorlar saat dört gibi geliyorlar. Öğlen arası bir çorba bile olsa eyle bir etkinlik olsa o da çok güzel olur. Yani okutmayanlar bile okutmak isteyecektir. ....Yani ne biliyim bir okuldan ne gerekiyorsa hani eksik ne varsa, zaten kitap veriliyor. Ama hani liseye giden öğrenciler bildiğim kadarıyla hani iyi okullarda masrafı bayağı yüksekmış. Keşke devlet öyle araştırса, durumu olmayanlara da orda da bir el atsa bence güzel olur. Yani zaten liseler genelde herkesin imkanları göre yakında yok. Mesela bu sene kızım kazansa lise biraz yakın ama oraya göndermek istemem. Çünkü o okulun çok fena olduğu söyleniyor. Hani toplumda bence çok önemli. Bir toplumu kazanmak için yani o çocuğu kazandırmak için okulun bence çok iyi seçilmesi lazım. Bence ergenlik döneminde her şey çocuğu etkiliyor. Yani sadece hocaların kalitesi değil öğrencilerin de*

*kalitesi çok önemli. [İyi bir okula göndermeye engel olan şey nedir? diye sorulduğunda] Engel olan servis. Yani bence servis karşılanırsa yani insan dişini tırnağına birbirine taksa ne yapsa da o çocuğuna yetiştirir. Hani önemli olan okula gitmesi” (Yıldırım SYDV, K11).*

35 yaşındaki diğer bir anne konuya ilişkin olarak şunları söylemiştir:

*“Allah’ım yarabbim keşke aylık olsaydı. Beş yüz olsaydı, altı yüz olsaydı. Hani çocuklarıma yetirebilseydim. Biz de insanız hani, diğer insanlar gibi çocuklarım rahat etsinler, rahat etsinler. Hep diyorum inşallah giyim de olur. ...Bilyon mu kalemimizi öğretmenimiz veriyor. Oğlanın kalemi bitiyor, öğretmeni veriyor. Allah razı olsun test kitabı, bir test kitabı aha hayatta alamıyorum. Öğretmenleri veriyorlar. Allah razı olsun. Defter veriyö, kalem veriyö, eee ben isterdim ki mesela benim olsa ben kendim çocuklarıma alsam. Arkadaşlarının içinde böyle boynu bükük kalmasalar...Bir de herkesin çocuğu gibi benimkilerde rahat gitse servisle. Mesela bir tane oğlum şeyde Teferrüç’te okulu. Yürüyerek götürüp getiriyorum ben” (Yıldırım SYDV, K2).*

Evlerinde okula giden çocuklarının yatacak bazalarının, ders çalışmak için masalarının olmadığını, hane koşullarından dolayı çocuklarının okul arkadaşlarını eve getirmekten utandıklarını ve çocuklarının isteklerini karşılayamadığı için zaman zaman seslerini yükselterek kendisine kızdıklarını belirten 35 yaşındaki anne, yardımın aylık olarak verilmesini, kapsama yemek ve servisin yanı sıra nelerin dâhil edilmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

*“Aylık olsaydı. İki ayda bir olmasaydı hani biraz daha mesela çocuk başına yüz yüz düşse. Yani bir çocuk otuz beş TL iki ayda bir, bir çocuk başına bana göre az. Çünkü yaz geliyor, çocuklar yazlık kıyafet oluyor, kış geliyor kışlık lazım oluyor. Şimdi çocuklarımız büyük olduğu için hani sürekli yenisi hani sürekli masrafını kaldıramıyorsun. O yüzden yeterli değil. ....Bana göre aylık olsun, biraz daha fazla olsaydı daha iyi olurdu çocuk parası.....Bir de servis parası verilmesini isterdim. Gidip gelmektense okulda biraz uzak herkes servisle gönderiyor, ben kendim yürüyerek götürüp getiriyorum. On beş, yirmi dakika uzak. Ben götürüp getiriyorum. Benim mahalleimde herkes servisle götürüp getiriyor. Ben çocuğu servise veremiyorum. Servis 235 TL istedi. Yani her gün sabah götürüyorum, öğlen o yüzden yanına gidemiyorum. Günde üç defa gidip gelmek bana da zor geliyor. Bir de saat üçte gidip geliyor. Sürekli ben gidip geliyor. Gidiyorum eve biraz işimi görüp gidip alıyorum çocuğu. Mesela bir işe giremedim. Nereye başvurduysam hani çocuğum kalıyor ortalıkta. Ben çok isterdim servis olsun. Ondan sonra öğlen yemekhaneye yazılsın. Böyle kurslar var etütler, ben çocuğumu hiçbir kursa mesela okulda satranç olsun tenis olsun her şey ücretli. Ben hiçbir etkinliğe gönderemedim çocuğumu. Yani her şeyi ayrı ayrı ücretli. Mesela saz ayrı, o ayrı. Yüz TL ona, yüz TL diğerine. Hiçbir etkinliğe gitmedi çocuğum. .... yardımın lise bittiğinden de devam etmesini isterdim. Çünkü üniversite daha zor olduğu için yani isterdim devlet çocuğumu hani durumu olmayanlar*

*için....[Başka nelerin yardım kapsamına dahil edilmesini isterdiniz? Diye sorulduğunda] Yani takip edilmesi gerekiyor, hani çocuklar için hani herhangi bir yokluğu için bize hiçbir yardım yapılmadı. Dediğim gibi servis olur, ek ders olabilir, işte benim çocuklarımın fazla dersleri yok. Hani ben de fazla öğretmediğim için isterdim ki bir kurs veya bir etüt sağlansın. Mesela eve bir öğretmen gönderme veya bir kurs açılrsa çocukları oraya göndersem. İngilizce dersleri düşük, matematik dersleri düşük, yani isterdim ki bunlara yönelik katkıda bulunsunlar. Benim ortanca çocuğum rahatsız olduğu için onun iki senedir dersleri çok çok düşük. Yani isterdim onun için daha çok ek ders verilsin. Ek takviye olmasını isterdim. Bu tarz kurslar var ama biz gönderemiyoruz. Beş yüze var, yedi yüze var. Okulumuz iyi, öğretmenlerimiz çok şükür anlatıyorlar hani ama yeterli olmuyor. Otuz öğrenci sonuçta teke tek hani bire bir görüşmek farklı olur. Hani ben isterdim birebir çocuklar düzelene kadar. Ben üçten terk oluşum için bana sorduklarında ben hiçbir şeye cevap veremiyorum. Baba da benim gibi bilmiyor. Baba o kadar ilgili değil. Hani onların dersleri olsun şey olsun. Hani çalıştığı için zaten gidip geliyor. Zaten oda bir iş yapmadığı için o da sıkıntılı olduğu için bir kurs bizim için daha iyi olurdu.*

*.....Mesela bir ayakkabı bir çocuğun en çok yırttığı bir şey. Mesela ayakkabıları olabilir. Kışlık montları olabilir. Kış geldiği zaman mesela hepimiz o zorluğu yaşıyoruz. Botları olabilir. Mesela yazın spor olsun kışın bot verseler, yazlık kıyafetleri olsun. Kışlık kıyafetler verseler yardım olarak çok iyi olur. İkinci ele gittim. Çok çok yırtık. Çok eski. İnsan onu çocuğuna bile giydiremez. Gittim gördüm. Kaç defa aldım. Yani çok eski çok yırtık. Öyle olunca da gidip almadım artık” (Nilüfer SYDV, K8).*

Eşi epilepsi hastası olduğu için çocukların bakımı dahil evle ilgili her şeyle kendisinin ilgilenmesi gerektiğini söyleyen 31 yaşındaki baba, ŞEYP kapsamına servis ve yemek dahil edilmesinin çocuğunu okutma bakımından kendisi için taşıdığı önemi şöyle dile getirmiştir:

*“Nelerin mesela.. Mesela çocuğumu motorla götürüp getiriyorum, çocuğuma bir servis parası verilmesini isterdim. Mesela bir servis parası yüz yetmiş beş, iki yüz...yani şimdi mesela bir yere gitcem çocuk engel oluyor. Çocuğu ben götürmek zorunda kalıyorum. Okulda uzak olduğu için eee yani servis kapıdan alsa, kapıya bıraksa tabii ki daha iyi olur ve en azından ee zamanımdan kısıtlama olmaz. Yani kendimi daha çok işime yönlendiririm. ...Ya da okulda bir yemek verilseydi çocuğuma bu da bana avantaj sağlardı. Çocuk mesela sabahları kahvaltıyı yediremiyorsun. Zorla şey yapıyoruz. Çoğu çocukta öyle yani. Ama okula gittiği zaman hareket halinde olduğu için ister istemez çocuk karnına ağır geliyor açlık. Yemediği için besini sağlayamadığı için. Tabii ki okulda öyle bir şey olsa hani bayağı bir etkisi olur yani. Hani çocuk hem keyifli olur hem de çocuklar için yani ee beslenme açısından da çok iyi olur. Yani kafamız rahat olur” (Nilüfer SYDV, K5).*

## Sonuç ve Öneriler

2003'te uygulamaya konan Şartlı Eğitim Yardımı Programı (ŞEYP) ile en yoksul kesimin çocuklarının okullaşmasının önündeki engelleri ortadan kaldırılarak, temel insani hak (merit mal) olarak kabul edilen eğitime, yoksul aile çocuklarının erişiminin kolaylaştırılması amaçlanmıştır.

Araştırma ŞEYP programının yeterliliğini faydalanıcılar açısından değerlendirmektedir. Programın amaç ve hedefleri dikkate alınarak sorular üretilmiş ve belirlenen evren içindeki örneklemle yüz yüze mülakat yapılarak tespitler yapılmıştır.

ŞEYP varlığından haberdar olma, koşulları bilme ve programın kesintiye uğramasına yönelik araştırmada, ŞEYP'in nüfusun en yoksul %6'lık kesimi içinde yar alan ailelere duyurulması konusunda yetersiz olduğunu göstermektedir. Uygulamaya konan sosyal politika aracının çoğunlukla komşu, akraba ve yakın çevreden haber alındığı görülmüştür. Resmi kanalların (SYDV, muhtarlık vb) az sayıda katılımcıya ulaşabildiği anlaşılmaktadır. Faydalanıcıların ŞEYP'e ilişkin koşullar ve/veya kesintiye uğraması konularında yeterince bilgi sahibi olmadıkları, SYDV'lere gittikleri zaman kendilerine gerekli ve yeterli bilgilendirmenin yapılmadığı tespit edilmiştir.

ŞEYP'in beşerî sermaye birikimine, çocukların uygun beslenmesine ve okula yönelik harcama kalemlerini kısma ve okullaşma oranını teşvike katkısına yönelik araştırma sonuçlarına göre: hanenin geçimini sağlayan kişilerin işlerinin olmaması veya yapılan işlerin düzensiz ya da gerçek anlamda gelir sağlamadan uzak işler olması nedeniyle, yararlanıcıların sadece ŞEYP kapsamında aldıkları para ile çocuklarının beşerî sermaye birikimine nitelikli katkıda bulunmalarının mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Program kapsamında alınan paranın gerek az olması gerekse bazı fayda sahiplerinin aldıkları yardımı evin başkaca giderlerine harcamak zorunda kalmasından dolayı çocuklarına okulda onları gün içinde idare edecek kadar beslenme koyamadıkları tespit edilmiştir. Ancak ŞEYP kapsamında alınan para yeterli olmasa da faydalanıcıların büyük çoğunluğun aldıkları parayı öncelikle çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için kullanma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. Fayda sahipleri ŞEYP çerçevesinde elde ettikleri parayla çocukların okul ihtiyaçlarını gerçek anlamıyla karşılayamadıkları için çocuklarını okula göndermede yeterince teşvik sağlamadığı, dolayısıyla programın yoksul aile çocuklarının okullaşma oranını artırma bakımından sınırlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Programının şimdi ve gelecekte devam edeceğine dair güvence sorulduğunda, fikrim yok diyen üçte birlik kısım çıkarıldığında, faydalanıcıların yaklaşık yarı yarıya ayrıştığı görülmektedir. Program faydalanıcılarının yarısı devletin bu yardımı ihtiyaçları olduğu sürece devam ettireceğine kesin olarak inanırken diğer yarısı yardımların bir nedenden dolayı kesilebileceğini düşünmektedir.

ŞEYP'in kadınların statüsünü yükseltmeye ve sosyal ağ kurmalarına katkısına yönelik araştırmada, kadınların aile içindeki konumlarını belirli bir para almalarından dolayı görece etkilemekle birlikte, belirgin olarak yükseltmediği anlaşılmıştır. Ancak

programın kadınların iletişimini ve sosyal ağ kurmalarını olumlu yönde etkilediği görülmüştür.

ŞEYP kapsamının genişletilmesi hakkında alınan görüşlerde ödemelerin özellikle aylık olarak verilmesi, miktarının artırılması ve programa öğlen yemeği ile servisin dahil edilmesi konularının öne çıktığı görülmektedir.

Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde aşağıdaki önerilerin uygun olduğu düşünülmektedir:

- Etkin bir resmi duyuru sistemi geliştirilmelidir: İlgili kamu kurum ve kuruluşlarına yukarıdan resmi yazı ile “ilgili kişi veya gruplara duyurulması” ifadeli emir yazılarının yetersiz olduğu görüldüğünden, günümüz koşullarında yenilikçi yöntemler kullanılarak yardımların gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılabilmesi için arz yönlü etkin duyuru sisteminin geliştirilmesi önerilmektedir.
- İlgili kurum ve kuruluşlarda faydalanıcılara yeterince bilgilendirme yapılmadığı anlaşıldığından, personelin iş yükü de dikkate alınarak nitelikli bilgilendirme yapısının kurulması önerilir.
- ŞEYP kapsamında yapılan yardımların beşerî sermaye yatırıma katkısının yükseltilebilmesi için ailelere öncelikli olarak istihdam imkânı sağlanmalıdır (TYP veya diğer teşvikli istihdam programları çerçevesinde). ŞEYP ödemeleri, program faydalanıcılarına sağlanan istihdam sürekliliği ile ilişkilendirilerek işi bırakmaları halinde çocukları için aldıkları yardımın da kesileceği bir sistem geliştirilmelidir. Bu kapsamda yardım alanlar kamu hizmetlerinde de istihdam edilebilir. Böylece karşılıksız yardım almak yerine istihdam koşullu yardım alanlar hem katma değer üretecekler hem de aldıkları yardım istihdam kaynaklı ek gelir desteğinden dolayı eğitimde beşerî sermaye yatırıma daha fazla katkı sağlayacaktır.
- Beşerî sermayenin kuvvetlendirilmesi için aşırı yoksul ailelerin çocukları da kim-sesiz çocuklar gibi devlet koruması altına alınıp uygun koşullarda yetiştirilmesi için imkânlar sağlanmalıdır.
- Sadece ŞEYP için değil devlet tarafından yapılan yardımların tamamının geçici olduğu, faydalanıcılara net olarak anlatılmalıdır. Yardımların sonlandırma nedenleri net olarak belirlenmeli, kurallara kesinlikle uyulmalı, devletin uygulamaları ile ilgili tüm nepotik şüpheler ortadan kaldırılmalıdır. Yardım alındığı süre içerisinde faydalanıcı ailelere durumlarını düzeltebilmeleri için imkânlar sunulmalı (yukarıdaki istihdam başlığında olduğu gibi), imkânları zaruri durumlar dışında (engellilik, yaşlılık vb.) kendi inisiyatifleri ile değerlendirmeyenlere net uyarılar yapılmalıdır.
- Nakdi yardımların artırılmasının kısa dönemde memnuniyet oluşturmaya rağmen orta ve uzun dönemde etkisinin yok olacağı kanaatindeyiz. Nakdi yardımlar yerine aynı yardımların artırılmasına yönelik çalışmaların, örneğin öğle yemeği ve okul servislerinin karşılanmasına yönelik uygulamaların, başarılı sonuçlara neden olacağı düşünülmektedir.

## Kaynakça

- Ahmet A.U., M. Adato, A. Kudat, D. Gillian, T. Roopnaraine, ve R. Colasan (2007), *Impact Evaluation Of The Conditional Cash Transfer Program In Turkey: Final Report*, [http://www1.worldbank.org/prem/poverty/ie/dime\\_papers/602.pdf](http://www1.worldbank.org/prem/poverty/ie/dime_papers/602.pdf), (erişim 08.12.2020).
- AÇSHB, (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı), (2018), **Çoklu Doğum Yapan Muhtaç Ailelere Nakdi Destek Verilmesi Yardım Programına İlişkin Uygulama Kılavuzu**. Ankara.
- AÇSHB, (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı), (2019), Sosyal Yardım Programlarımız, <https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/>, (erişim 08.12.2020).
- AÇSHB, (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı), (2019), **Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2018 Faaliyet Raporu**, Ankara.
- ASPB, (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı), (2012), **Türkiye’de Uygulanan Şartlı Nakit Transferi Programının Fayda Sahipleri Üzerindeki Etkisinin Nitel ve Nicel Olarak Ölçülmesi Projesi Final Raporu**, Ankara.
- ASPB, (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı), (2014), **Türkiye’de Şartlı Nakit Transferi Programının İyileştirilmesine Yönelik Politika Belgesi**, Unicef, Ankara.
- ASPB, (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı), (2015), **Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2014 Faaliyet Raporu**, Ankara.
- ASPB, (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı), (2016), **Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2015 İdare Faaliyet Raporu**, Ankara.
- Bülez, A. ve A. Yüksel (2017), “Erciş’te Sosyal Riski Azaltma Projesi Kapsamında Şartlı Nakit Transferi Alan Kadınların Mediko-Sosyal Durumları ve Şartlı Nakit Transferi Alma Koşullarının Değerlendirilmesi”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C. 6, S., (1573-1588).
- Creswell, J.W. (2013), **Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Desenleri** (Çev., Osman Birgin vd.), Gözden geçirilmiş 2. Baskı, Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Emir, İ., T. Erbaydar ve A. Yüksel (2013), “Şartlı Nakit Transferi Uygulaması Kadınların Toplumsal Konumunu Değiştiriyor mu?”, **Fe Dergi**, C.5, No.2, (120-133).
- Esenyel, C. (2009), **Türkiye’de ve Dünyada Şartlı Nakit Transferi Uygulamaları, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü**, Ankara.

- Işık, N. (2019), *Şartlı Nakit Transferlerinin Yoksulluğu Azaltmadaki Rolü: Brezilya, Meksika ve Türkiye’de Şartlı Eğitim Yardımı Uygulaması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karakoyun, İ. (2008), *Türkiye’de 1980 sonrasında Uygulanan Yoksullukla Mücadele Programları: Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) Örneği-Aydın İli Uygulaması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Karakoyun, İ. ve F. Erdal (2009), “Şartlı Nakit Transferleri ve Çocuk Yoksulluğu İle Mücadele: Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) Bileşeni Aydın İli Uygulaması”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, C. 46, S. 529, (15-33).
- Kaya, İ. (2008), *Yoksullukla Mücadelede Eğitimin Rolü: Şartlı Nakit Transferi: ŞNT Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsparta.
- Kayam, S. (2014), *Şartlı Eğitim Yardımlarının Etkisi ve Etkinliği: Bölgesel Bir Yaklaşım*, <https://docplayer.biz.tr/47634064-Sartli-egitim-yardimlarinin-etkisi-ve-etkinligi-bolgesel-bir-yaklasim-1.html>, (erişim 08.12.2020).
- Koyunlu, O. (2017), *Eğitim Ekonomisinde Sosyal Yardımın Rolü: Şartlı Nakit Transferi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Legal Dept Of World Bank (2011), Conformed Copy, L4638, *Social Risk Mitigation Project/Loan - Supplemental Letter*, Washington, DC, World Bank.
- Öcal, J. (2012), “Türkiye’de Şartlı Nakit Transferleri: Nitel Analiz”, *Sosyal Dönüşüm, Biyoetik ve Kamu Politikaları Konferansı*, Ankara.
- Toklucu, D. ve N. Dama (2018), **Yoksulluk Döngüsünden Çıkış: Şartlı Eğitim Yardımı**, Seta, İstanbul.
- Uzun, C. (2012), Türkiye’deki Şartlı Nakit Transferi Yardımlarının Bölgesel Dağılımı, **Sosyal Politika Çalışmaları**, Yıl: 12, C. 7, S. 28, (37-59).
- Vurkun, S. (2019), *Şartlı Eğitim Yardımı Alan Çocukların Annelerinin Eğitime Dair Düşünceleri: Çankaya Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakfı Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- World Bank (2001), *World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty*. World Development Report, University Press, New York, Oxford.

- Yin, R.K. (2003), **Case Study Research Design and Methods**, 3rd. Ed., Sage, Thousand Oaks.
- Yıldırım, Ali ve H. Şimşek (2018), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, 11. Baskı, Seçkin, Ankara.
- Zapcı, F. (2003), “Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?”, **SBF Dergisi**, C. 58, S. 1. (215-239).

